

Географія

У 2026/2027 навчальному році освітній процес у закладах загальної середньої освіти спрямовують на реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [№ 898](#) від 30 вересня 2020 року зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 972 від 30.08.2022), Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України [№ 1392](#) від 23 листопада 2011 року) з урахуванням досягнень впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання освітніх втрат.

Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в 2026/2027 навчальному році здійснюватиметься відповідно до освітніх програм, розроблених закладами освіти на основі [Типових освітніх програм](#):

2) на рівні базової середньої освіти - на основі Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 235); звертаємо увагу, що були внесені зміни до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти наказом Міністерства освіти і науки України від 17.08.2026 №1430 [Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів](#);

3) на рівні профільної середньої освіти на основі:

Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами).

У 2026/2027 навчальному році заклади загальної середньої освіти — учасники експериментального проєкту з тестового впровадження Державного стандарту профільної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2024 р. [№ 851](#), — спрямовують освітній процес на його реалізацію.

Експериментальний проєкт запроваджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2025 р. № 1058; він триває з 1 вересня 2025 р. до 31 серпня 2027 р. Перелік закладів — учасників проєкту визначено наказом МОН України від 11 березня 2026 р. [№ 437](#).

Заклади-учасники розробляють власні освітні програми на основі Типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням (наказ МОН від 19 грудня 2025 р. [№ 1674](#)). В організації освітнього процесу вони керуються рекомендаціями МОН (листи від 01.06.2026 [№ 1/11707-26](#) та від

28.07.2026 [№ 1/16172-26](#)).

Освітні програми повної загальної середньої освіти, розроблені не на основі типових освітніх програм, які затверджує Державна служба якості освіти, розміщено за [покликанням](#).

Керуючись законодавством (стаття 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту»), звертаємо увагу, що вчителі обирають модельні навчальні програми на певний цикл повної загальної середньої освіти і не можуть змінювати їх усередині циклу, зокрема, при переході від 5-го до 6-го класу, оскільки кожна з модельних навчальних програм має особливості щодо реалізації вимог стандарту до результатів навчання на адаптаційному циклі. Водночас, для класів, які розпочнуть навчання на тому самому циклі повної загальної середньої освіти (зокрема, одному з циклів базової середньої освіти) у наступних роках можуть бути обрані модельні навчальні програми інших авторських колективів.

Різні класи однієї паралелі можуть навчатися за різними модельними навчальними програмами. Під час вибору модельних навчальних програм для освітньої програми закладу освіти потрібно зважати на раціональне використання навчального часу, поєднуючи в межах освітніх галузей окремі навчальні предмети та інтегровані курси. Сформована з окремих модельних та/або навчальних програм освітня програма закладу має бути цілісним комплексом, кожен компонент якого реалізує свої цілі та функції у тісному взаємозв'язку з іншими компонентами. Ці взаємозв'язки мають бути реалізовані не лише на рівні базових знань з окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів), а й на рівні досягнення очікуваних результатів та видів діяльності.

Під час формування переліку програм заклад освіти має враховувати низку чинників, а саме: особливості та потреби учнівства певного закладу в досягненні обов'язкових результатів навчання, потенціал педагогічного колективу, ресурсне забезпечення закладу освіти, навчально-методичний супровід конкретних модульних навчальних програм, наявність внутрішньогалузевих та міжгалузевих зв'язків між програмами різних навчальних предметів та інтегрованих курсів для формування й розвитку ключових компетентностей.

Перелік модельних та/або навчальних програм в освітній програмі закладу має охоплювати досягнення учнями результатів навчання з усіх, визначених Державним стандартом, освітніх галузей.

Педагогічний колектив закладу освіти може використовувати в освітньому процесі:

- модельні навчальні програми із зазначенням кількості годин, необхідної на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнівства з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності;
- навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм

авторськими колективами відповідних модельних навчальних програм, де зазначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнівства з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності;

- навчальні програми, розроблені вчительством на основі модельних навчальних програм (однієї або декількох), що містять опис результатів навчання учнівства з навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами, із зазначенням кількості годин, необхідної для провадження послідовності досягнення результатів навчання учнівства з відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнівства, затверджує педагогічна рада закладу освіти;

- навчальні програми курсів за вибором, які мають відповідний гриф і входять до Переліку навчальних програм, підручників та навчально методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти.

Чинними для використання в освітньому процесі є модельні навчальні програми, розміщені за [покликанням](#).

Навчальні програми, розроблені не на основі модельних навчальних програм, можна використовувати в закладах освіти за умови, що вони отримали відповідний гриф Міністерства в установленому порядку.

Вимоги до модельних навчальних і навчальних програм визначені в Додатку 6 до нової редакції Типової освітньої програми для 5–9 класів.

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми навчального предмета (інтегрованого курсу) вчитель/вчителька складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнівства. Календарно-тематичне планування складають у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел. Воно може бути об'єднане з навчальною програмою в один документ. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальними рішеннями вчителя/вчительки. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти, міста, району чи області не передбачено законодавством.

Під час розроблення календарно-тематичного плану та системи поурочного планування вчитель/вчителька самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи послідовність розгортання змісту в навчальній програмі. Також звертаємо увагу, що для побудови освітнього процесу з урахуванням навчальних можливостей і потреб учнівства доцільно зберігати гнучкість календарно-тематичного плану протягом року й, за потреби, корегувати терміни опрацювання програмових тем відповідно до результатів засвоєння

учнівством навчального матеріалу.

Учитель / учителька може впродовж навчального року робити зміни в календарно-тематичному плануванні, відповідно до того, як учні й учениці засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем і змістових модулів. Головним завданням для вчителя/вчительки є забезпечення досягнення учнівством обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом для певного циклу навчання.

Оцінювання результатів навчання здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 04.05.2026 р. №722 [«Про затвердження системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів»](#), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24 червня 2026 р. за № 922/46316 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2026 року №1001), відповідно до якого педагогічний працівник має право на академічну свободу в плануванні оцінювання, самостійного вибору методів та інструментів оцінювання з урахуванням специфіки навчального предмета / інтегрованого курсу та особливостей учнів задля отримання інформації про навчальний поступ кожного учня.

Оцінювання результатів навчання учнів 5–9 класів здійснюється з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти та спрямоване на визначення рівня досягнення учнями результатів навчання, відстеження їхнього навчального поступу й надання зворотного зв'язку. Під час планування й проведення певного виду оцінювання вчитель самостійно обирає спосіб фіксування результатів. **Оцінювання за групами результатів та їх унесення до класного журналу не є обов'язковими.** Водночас рекомендовано використовувати компетентнісно орієнтовані завдання та інші інструменти оцінювання, що дають змогу визначити рівень досягнення результатів навчання, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти та відповідною модельною навчальною програмою предмету / інтегрованого курсу. Для організації оцінювання вчительству можуть бути помічними розроблені матеріали:

- методичні посібники [«Як оцінювати в НУШ?»](#) для 10 освітніх галузей;
- каталог компетентнісних робіт для НУШ за [покликанням](#);
- інтерактивний поступ на платформі [«Освіта для життя»](#).

Особливості організації оцінювання результатів навчання учнів 5–9 класів визначаються окремими методичними рекомендаціями, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

Оцінювання результатів навчання учнів 10–11 класів здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затверджених [наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13 квітня 2011 року № 329](#). Для закладів загальної середньої освіти — учасників експериментального впровадження

Державного стандарту профільної середньої освіти — особливості оцінювання результатів навчання визначаються окремими методичними рекомендаціями, затвердженими Міністерством освіти і науки України в межах проведення експерименту.

II. Особливості викладання

Для організації роботи з надолуження освітніх втрат доцільно використовувати **діагностувальні роботи Всеукраїнської школи онлайн (ВШО)**, розроблені для кожної освітньої галузі. Первинні діагностувальні роботи варто застосовувати **на початку навчального року, семестру або перед вивченням нового тематичного розділу** для визначення рівня сформованості опорних знань і вмінь, необхідних для подальшого навчання. Після проведення корекційної роботи доцільно використати **вторинні діагностувальні роботи**, щоб оцінити динаміку навчальних досягнень учнів і визначити, наскільки вдалося усунути виявлені прогалини. Результати діагностування рекомендовано використовувати для планування індивідуальної та групової підтримки, коригування календарно-тематичного планування, добору диференційованих завдань і визначення тем, які потребують додаткового опрацювання. Діагностувальні матеріали розміщено на платформі **Всеукраїнська школа онлайн: Діагностичне тестування ВШО**.

Оскільки учні після літніх канікул потребують поступового повернення до систематичної навчальної діяльності, особливу увагу рекомендовано приділити організації початкового етапу навчального року. Особливу увагу рекомендовано приділити повторенню базових умінь і навичок. Перші навчальні заняття мають сприяти відновленню навичок навчальної діяльності, актуалізації опорних знань, моніторингу освітніх втрат та створенню позитивної мотивації до подальшого навчання.

Для планування відповідної роботи педагогам рекомендовано використовувати [Посібник із подолання освітніх втрат](#), адаптуючи запропоновані підходи до потреб конкретного класу та окремих учнів.

З метою забезпечення практичної спрямованості освітнього процесу та підсилення реформи НУШ педагогам рекомендовано керуватися засадами комплексної політики [«Освіта для життя»](#). Головний фокус цієї концепції полягає в переході до формування у здобувачів освіти здатності застосовувати знання в реальному житті, розвитку їхнього критичного мислення та суб'єктності. Зміст і засади такої роботи деталізовано в концепціях дев'яти освітніх галузей.

Для методичної підтримки та зручності планування освітнього процесу педагогам доцільно використовувати цифрову платформу [«Освіта для життя»](#). Цей єдиний електронний ресурс консолідує необхідне нормативне забезпечення (державні стандарти, типові освітні програми, переліки компетентностей) та містить прикладний інструментарій: інтерактивний держстандарт для відстеження освітнього прогресу учнів (1–12 класи), приклади вправ і завдань, готові навчальні

матеріали (конспекти, презентації, робочі аркуші), а також путівники з оцінювання з критеріями та прикладами підсумкових робіт, які можна адаптовувати під потреби конкретного класу.

Для ефективного дидактичного супроводу освітнього процесу рекомендуємо використовувати такі верифіковані ресурси та платформи: «[Електронні версії підручників](#)»: з метою задоволення освітніх потреб українців, які проживають в Україні та за її межами, на вебсайтах інституцій надано відкритий доступ до цифрових підручників, зокрема з української мови та літератури.

Вебплатформа «[Всеукраїнська школа онлайн](#)» (ВШО): національна платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів 2–11 класів. Містить готові курси, відеоуроки, тести та вправи. У персональному кабінеті вчитель може створювати віртуальні класи та призначати домашні завдання.

Онлайн-платформа «[Pi-stacja](#)»: створена фондом «Katalyst Education», є ефективним цифровим ресурсом для підтримки навчання та інтенсифікації пізнавальної діяльності учнівства 5–9 класів. Забезпечує дидактичний супровід (відео, тести, схеми й навчальні завдання) й стане підтримкою для навчання й активного опанування навчальних предметів й курсів українознавчого компонента.

Природнича освітня галузь

У 9 класі у природничій освітній галузі особливо важливо забезпечити перехід від фрагментарного засвоєння окремих фактів до цілісного розуміння закономірностей функціонування природи. Пріоритетом має бути формування природничо-наукової грамотності – здатності використовувати знання для пояснення природних явищ, аналізу інформації, розв'язання практичних проблем і прийняття відповідальних рішень.

Відповідно до концептуальних підходів міжнародної програми оцінювання учнів PISA, результатом навчання має бути не накопичення предметних знань, а розвиток умінь застосовувати їх у різних життєвих контекстах. Це передбачає формування в учнів здатності науково пояснювати явища, оцінювати й проєктувати дослідження, інтерпретувати дані та докази, критично аналізувати інформацію, аргументувати висновки й обґрунтовувати власну позицію на основі доказів. Навчання має сприяти усвідомленню взаємозв'язків між людиною, природою, технологіями та суспільством, а також формуванню умінь працювати з різними видами природничої інформації – результатами спостережень і дослідів, моделями, картами, графіками, статистичними даними та цифровими ресурсами.

Практична спрямованість змісту є визначальною умовою досягнення очікуваних результатів навчання. Кожна тема має розкриватися через реальні життєві ситуації, пов'язані зі здоров'ям людини, екологічною та енергетичною безпекою, використанням природних ресурсів, сучасними технологіями, зміною клімату, відповідальним споживанням і сталим розвитком. Такий підхід забезпечує формування не лише системи природничих знань, а й готовності учнів застосовувати їх для розуміння світу, розв'язання практичних завдань і

відповідальної громадянської поведінки.

Чинні модельні навчальні програми природничої освітньої галузі доцільно розглядати не як сукупність окремих предметів, а як єдиний освітній простір формування цілісного природничого мислення. Незалежно від того, який предмет викладає вчитель, навчання має сприяти формуванню в учнів цілісного розуміння закономірностей функціонування природи, взаємозв'язків між природними явищами та усвідомлення ролі науки у розв'язанні сучасних суспільних викликів.

У 9 класі особливого значення набуває інтеграція змісту навколо фундаментальних природничих ідей: речовина та її перетворення у природі й техніці, енергія, взаємодія, система, організм і середовище, простір і масштаб, зміна й розвиток, наукове пояснення, доказовість і моделювання, відповідальне використання природних ресурсів і сучасних технологій. Такі наскрізні ідеї дають змогу учням побачити взаємозв'язок між біологічними, хімічними, фізичними та географічними процесами, а також застосовувати знання комплексно під час пояснення явищ, аналізу проблем і пошуку шляхів їх розв'язання.

Згідно з Концептуальними засадами природничої освітньої галузі та концепції природничо-наукової грамотності PISA, навчання має бути спрямоване не на відокремлене засвоєння предметного змісту, а на розвиток здатності використовувати знання в нових контекстах, аналізувати інформацію, критично оцінювати докази, прогнозувати наслідки рішень і відповідально діяти в ситуаціях, пов'язаних із людиною, природою, технологіями та сталим розвитком.

Плануючи вивчення нової теми, визначте, які поняття або явища вже розглядалися на інших предметах природничої освітньої галузі, і зробіть ці зв'язки явними для учнів. Такі міжпредметні акценти не потребують окремих інтегрованих уроків, але допомагають учням сформувати цілісне розуміння природничої картини світу, що є однією з ключових характеристик природничо-наукової грамотності.

У 9 класі завершується формування базових природничих знань і способів діяльності, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. На цьому етапі основним завданням учителя є не збільшення обсягу інформації, а забезпечення її цілісного осмислення та перенесення у практичні життєві ситуації. Саме тому навчання має бути спрямоване на розвиток природничо-наукової грамотності, яка виявляється у здатності пояснювати природні явища, аналізувати інформацію, оцінювати докази, приймати обґрунтовані рішення та відповідально діяти у взаємодії з природним і соціальним середовищем.

У центрі навчання мають залишатися три взаємопов'язані методичні акценти.

Системне бачення природи. Учні мають усвідомити, що природні об'єкти й явища існують не ізольовано, а як взаємопов'язані системи. Учні мають навчитися визначати елементи системи, встановлювати зв'язки між ними та прогнозувати наслідки зміни окремих компонентів. Організм, клітина, екосистема, кліматична система, електричне коло, кругообіг речовин, господарський комплекс території –

це приклади систем, у яких зміна одного компонента впливає на функціонування всієї системи. Такий підхід формує вміння бачити причинно-наслідкові зв'язки та прогнозувати наслідки природних і антропогенних процесів.

Наукове пояснення на основі доказів. Одним із ключових результатів навчання є розвиток умінь аргументувати власні висновки. Учні мають не лише відповідати на запитання, а й обґрунтовувати свої твердження, спираючись на результати спостережень, експериментів, вимірювань, статистичних матеріалів, картографічних джерел, моделей і наукових фактів. Важливо систематично формувати звичку ставити запитання: «Які дані підтверджують цей висновок?», «Чи достатньо доказів для такого твердження?», «Які існують альтернативні пояснення?». Саме така логіка відповідає дослідницькому способу пізнання природи

Застосування знань у життєвих контекстах. Кожна тема має допомагати учням зрозуміти, як природничі знання використовуються для розв'язання реальних проблем. Доцільно розглядати питання здоров'я людини, енергетичної безпеки, використання природних ресурсів, зміни клімату, екологічної відповідальності, сучасних технологій, біотехнологій, побутової хімії, якості води, харчування та сталого розвитку. Саме життєвий контекст забезпечує усвідомлене засвоєння навчального матеріалу й підвищує навчальну мотивацію.

Доцільно систематично повертатися до *наскрізних понять природничої освітньої галузі*, які забезпечують інтеграцію змісту різних предметів. До них належать: система, взаємозв'язок, речовина, енергія, організм, середовище, зміна, розвиток, рівновага, модель, масштаб, науковий доказ. Їх доцільно розглядати як концептуальні «містки» між біологією, хімією, фізикою та географією, допомагаючи учням усвідомити цілісність природничої картини світу.

Нове поняття учні сприймають значно краще, якщо спочатку стикаються з проблемою або явищем, яке можуть пояснити власним досвідом. Саме тому доцільно розпочинати тему із запитання, практичної ситуації, фотографії, короткого відео, новини або проблемного завдання.

Пояснення має спиратися на те, що учень побачив, дослідив або проаналізував. Для цього використовуйте демонстраційні досліди, моделі, карти, фотографії, супутникові знімки, графіки, таблиці, результати вимірювань або статистичні дані.

Одним із найважливіших умінь природничої освіти є здатність робити висновки на основі доказів. Тому не варто пропонувати готовий висновок після досліду чи аналізу карти. Після виконання практичної роботи або роботи з інформацією доцільно виконати такі кроки: описати, що вони спостерігали; пояснити причину або закономірність; сформулювати висновок власними словами. Саме така послідовність поступово формує навички наукового мислення та аргументованого пояснення природних явищ.

Компетентнісне завдання доцільно будувати навколо реальної проблеми.

Воно має містити опис ситуації, інформаційні матеріали (текст, таблицю, карту, графік, результати дослідження або експерименту), проблемне запитання та вимагати від учня обґрунтувати власне рішення або пояснення. Під час добору таких завдань варто використовувати матеріали каталогу компетентнісних завдань природничої освітньої галузі, а також діагностувальні роботи Всеукраїнської школи онлайн. Це дає можливість одночасно перевірити сформованість очікуваних результатів навчання, виявити можливі освітні втрати та визначити напрями подальшої підтримки учнів. Матеріали структуровано за навчальними предметами, класами, тематичними розділами та групами очікуваних результатів навчання, що дає можливість швидко дібрати завдання відповідно до мети уроку. Рекомендуємо використовувати їх під час актуалізації опорних знань, формувального й підсумкового оцінювання, а також для організації роботи з надолуження освітніх втрат і розвитку природничо-наукової грамотності учнів. Каталог доступний за посиланням:

[Каталог компетентнісних завдань НУШ.](#)

У 9 класі географія формує цілісне уявлення про просторову організацію суспільства, взаємозв'язок природних умов, населення, господарської діяльності та сталого розвитку територій. Учні мають навчитися аналізувати географічну інформацію, працювати з картами, статистичними даними й цифровими джерелами, пояснювати територіальні відмінності та оцінювати вплив природних і суспільних чинників на розвиток України та світу. Особливого значення набуває розуміння ролі географії у прийнятті рішень щодо раціонального використання ресурсів, просторового розвитку та екологічної безпеки.

Плануючи вивчення кожної теми, варто добирати проблемне запитання, яке спонукатиме учнів пояснювати просторові закономірності, а не лише відтворювати факти. Наприклад: *«Чому саме тут сформувався цей промисловий район?»*, *«Які чинники впливають на розміщення населення?»*, *«Як природні умови визначають спеціалізацію господарства території?»*. Для пошуку відповіді доцільно поєднувати різні джерела географічної інформації: карти, статистичні матеріали, діаграми, супутникові знімки, цифрові картографічні сервіси та інформаційні повідомлення. Доцільно запропонувати учням не лише знайти інформацію, а й обґрунтувати власні висновки, спираючись на аналіз даних. Такий підхід сприяє розвитку просторового мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та пояснювати сучасні природні й суспільно географічні процеси.

Для організації дослідницької діяльності, візуалізації географічних явищ і процесів, формувального оцінювання та надолуження освітніх втрат доцільно використовувати такі цифрові ресурси:

Ресурс	Для чого використовувати
Google Earth Education https://earth.google.com	дослідження територій, просторовий аналіз
ArcGIS Online https://www.arcgis.com	робота з тематичними картами, аналіз геоданих
National Geographic Education https://education.nationalgeographic.org	сучасні географічні кейси, інтерактивні матеріали
NASA Earth Observatory https://earthobservatory.nasa.gov	супутникові знімки, дослідження змін довкілля
GeoGuessr Education https://www.geoguessr.com	розвиток просторового мислення
TED-Ed https://ed.ted.com	мотиваційні матеріали
AR Book https://arbook.info	інтерактивні географічні моделі
Pi-stacja https://pistacja.tv	відеоматеріали
Цікава наука https://www.youtube.com/@cikavanauka	сучасні науково-популярні сюжети

Плануючи урок, доцільно вибрати кілька взаємодоповнювальних джерел географічної інформації: карту, супутниковий знімок, статистичні дані, фотографію місцевості, кліматичні діаграми або інформаційні повідомлення. На їх основі варто запропонувати учням зіставити отриману інформацію та пояснити, як природні умови, ресурси, населення чи господарська діяльність впливають на розвиток території. Такий підхід допомагає сформувати просторове мислення, навчити аналізувати взаємозв'язки між природними й суспільними процесами та обґрунтовувати власні висновки на основі різних джерел інформації.

Інтегрований курс «Природничі науки» у 9 класі спрямований на формування в учнів системного розуміння природи як єдиної взаємопов'язаної системи, у якій фізичні, хімічні, біологічні та географічні процеси не існують ізольовано, а взаємодіють між собою та визначають умови життя людини й розвитку суспільства. Навчання ґрунтується на дослідженні фундаментальних закономірностей природи через спостереження, експеримент, моделювання, аналіз даних і пояснення реальних природних та суспільно значущих явищ.

Особливістю інтегрованого курсу є організація навчання навколо наскрізних природничих понять – системи, взаємодії, речовини, енергії, руху, інформації, розвитку, рівноваги, моделі, масштабу. Саме вони забезпечують інтеграцію знань

різних природничих наук і допомагають учням встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між процесами, що відбуваються в природі, техніці та суспільстві.

Зміст курсу орієнтований на дослідження реальних життєвих проблем, пов'язаних зі здоров'ям людини, використанням природних ресурсів, енергетикою, сучасними технологіями, зміною клімату, екологічною безпекою та сталим розвитком. Учні мають навчитися інтегрувати знання з різних природничих дисциплін для пояснення природних явищ, аналізу інформації, проведення досліджень, оцінювання ризиків, прогнозування можливих наслідків і прийняття обґрунтованих рішень у повсякденному житті.

Плануючи навчальний модуль, варто визначити реальну проблему або явище, яке стане спільним об'єктом дослідження, та запропонувати учням з'ясувати, які знання з біології, хімії, фізики та географії необхідні для її пояснення, які дані потрібно зібрати, які моделі побудувати та які висновки можна зробити. Наприклад, досліджуючи якість питної води, учні аналізують її фізичні властивості, хімічний склад, біологічне значення, джерела водопостачання, екологічні ризики та можливі способи збереження водних ресурсів. Такий підхід допомагає сформувати цілісне бачення природних процесів, розвиває дослідницькі вміння, системне мислення та здатність застосовувати природничі знання для розв'язання практичних життєвих завдань.

III. Додаткові ресурси та матеріали для вчителів.

Використання навчально-методичних матеріалів українознавчого компоненту для учнівства з тимчасово окупованих територій

З метою забезпечення навчання дітей і молоді, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України, рекомендуємо педагогічним працівникам використовувати навчально-методичні матеріали, розроблені Міністерством освіти і науки України спільно з Центром громадянської просвіти «Альменда» у межах проєкту «Готові діяти: створення умов для зменшення освітніх втрат для дітей з ТОТ» відповідно до Типової освітньої програми для учнів, які проживають або проживали на тимчасово окупованих територіях, затвердженої наказом МОН від 21.07.2025 № 1047.

Водночас під час організації освітнього процесу варто забезпечити дотримання вимог цифрової та інформаційної безпеки, зокрема використовуючи рекомендації з онлайн-безпеки для учнів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України, а також для педагогічних працівників, які здійснюють їх навчання.

У 2026/2027 навчальному році педагогічним працівникам доцільно використовувати навчально-методичні матеріали українознавчого компоненту для учнівства, яке перебуває або перебувало на тимчасово окупованих територіях України, розміщені на платформі «Всеукраїнська школа онлайн».

Використання цих матеріалів є важливим для реалізації Типової освітньої

програми для осіб з ТОТ, підтримки зв'язку учнівства з українською мовою, історією, культурою, громадянськими цінностями та правовим простором України. Вони сприяють подоланню освітніх втрат, збереженню української ідентичності та забезпеченню безперервності освітньої траєкторії.

Матеріали можуть використовуватися під час уроків, індивідуальних консультацій, дистанційного, змішаного, екстернатного навчання, педагогічного патронажу, а також для підготовки до річного оцінювання з предметів українознавчого компоненту.

Під час роботи з учнівством, яке перебуває на ТОТ, педагогам необхідно враховувати безпековий контекст: дотримуватися конфіденційності, обережно добирати форми комунікації та уникати завдань, які можуть створити додаткові ризики для дитини чи її родини.

Центром громадської просвіти «Альменда» підготовлено збірник інформаційно-методичних матеріалів [«Як протидіяти впливу російських наративів на школярів»](#). Матеріали збірника можна використати під час навчального процесу.

Реалізація українознавчого компонента для дітей, що навчаються за кордоном

Для забезпечення якісного викладання за програмою українознавчого компонента ([Типова освітня програма для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації і здобувають освіту одночасно в закладах освіти країни перебування та України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 07 серпня 2025 р. №1119](#))

Додаткові рекомендації щодо особливостей реалізації українознавчого компоненту можна переглянути за [покликанням](#).

Безпековий вимір та психоемоційна підтримка

- Асинхронні та дистанційні інструменти: Забезпечення здобувачів освіти короткими відеоінструкціями, алгоритмами виконання практичних робіт та інтерактивними картками.
- Адаптація навантаження: Не припускати перевантаження письмовими домашніми завданнями. Застосовувати короткі вправи для зняття психоемоційної напруги під час навчальних занять.

Слідкуємо за новинами на сайті Міністерства освіти і науки України, змінами у нормативно-правових актах на сайті Верховної ради України.

Продовжуємо працювати над подоланням викликів війни, тримаючи фокус уваги на безпеці учасників освітнього процесу.

Галина ЗАЄЦЬ, методист відділу розвитку природничих та математичних дисциплін Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського

Економіка та курси за вибором економічного спрямування

У 2026/2027 навчальному році економіка може вивчатися на профільному рівні в 10-11 класах.

Відповідно до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31.03.2020 № 464) (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0408729-18#Text>) на вивчення економіки на профільному рівні відведено таку кількість годин:

Клас	Кількість годин за програмою	Кількість годин на тиждень
10 кл.	105	3 (орієнтовно)
11 кл	105	3 (орієнтовно)

Навчання економіки буде здійснюватися за такою програмою – «Програма для закладів загальної середньої освіти. Економіка. 10-11 класи. Профільний рівень» (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407). Програма розміщена на офіційному вебсайті МОН (<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>). Для глибшого засвоєння матеріалу та набуття учнями/ученицями практичних навичок рекомендовані практичні роботи, кількість яких відображена у програмах:

Клас	Кількість практичних робіт
10 кл. (профільний рівень)	5
11 кл. (профільний рівень)	8

Практичні роботи (їх тематика) вказані в пояснювальній записці до програми, а також розміщені у змісті програми. Результати виконання практичних робіт оприлюднюються в класі та оцінюються вчителем/вчителькою. Обов'язковими для оцінювання є 2 практичні роботи за семестр. Письмові роботи з економіки, у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися у різному форматі. Підсумкова контрольна робота, одна на рік, виконується письмово і є обов'язковою. Рекомендуємо у письмову роботу

включати тестові завдання та економічні задачі. Завдання письмової роботи добираються вчителем/вчителькою.

Звертаємо увагу, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» «за наявності належних умов як вибірково-обов'язковий предмет може вивчатись фінансова грамотність». Для викладання фінансової грамотності пропонуються такі навчальні програми для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти:

- «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?», що розрахована на 35 годин (лист МОН від 28.05.2019 № 1/11-4995);
- «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?», що розрахована на 105 годин (лист МОН від 27.05.2019 № 1/11-4962).

Є навчальний посібник (підручник) «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти (лист МОН від 27.05.2019 № 1/11-4963) та робочий зошит для учня/учениці «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 20.06.2019 № 22.1./12-Г-380). Зазначені навчальні матеріали (програми, підручник, робочий зошит) розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/navchalni-materiali-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki/navchalni-materiali-finansova-gramotnist-finansi-shcho-chomu-yak-dlya-uchniv-10-11-klasiv>). А також є підручник «Фінансова грамотність (рівень стандарту)» підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти, авт. Письменний В. В. (наказ МОН від 11.04.2023 № 415), режим доступу:

Перелік основних навчальних програм та навчальних програм курсів за вибором та факультативів, основних та додаткових підручників і навчальних посібників, методичної літератури з економіки та фінансової грамотності, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в закладах загальної середньої освіти на 2026/2027 навчальний рік, розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Курси за вибором економічного спрямування можуть викладатися за рахунок варіативного компонента змісту освіти для забезпечення пізнавальних і освітніх потреб старшокласників/старшокласниць та використовуватися незалежно від обраного профілю навчання й стати актуальними для учнів/учениць основної школи.

Провідними залишаються курси з фінансової грамотності, які також забезпечують реалізацію наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність». Навчальну програму і посібник можна завантажити, використавши посилання: https://drive.google.com/drive/folders/1o4-0nIPQjMjtdWsQD_LN-UN2V30sfqsp?usp=sharing .

Суттєву допомогу для підвищення фахового рівня та в підготовці до навчальних занять учителям/вчителькам також надають фахові періодичні видання

та інтернет-ресурси (наприклад, «Портал споживача» (<https://www.gpp.in.ua/>), «Національний банк України» (<https://bank.gov.ua/>), «Центр фінансових знань «ТАЛАН» (<https://talan.bank.gov.ua/>), «Всесвітній тиждень грошей» (<https://events.bank.gov.ua/gmw2024/>) тощо. Національний банк України розробив безкоштовний дистанційний курс підвищення кваліфікації для педагогів «Фінансова грамотність для освітян» (курс доступний для проходження на освітній платформі Prometheus за посиланням: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+NBU101+2024_T1). Рекомендуємо освітні серіали, що розміщені на платформі «Дія. Освіта» (https://osvita.diia.gov.ua/courses?param_appointment=9). Для проведення позакласних заходів учителям/вчителькам економіки варто пам'ятати про певні пам'ятні дати (наприклад, Всесвітній тиждень грошей (Global Money Week), Всесвітній день заощаджень тощо).

Зоя БЕЧКАЛО, методист відділу розвитку природничих та математичних дисциплін Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського